

2020-жыл 8-октябрь күни Өзбекстан Республикасы Илимлер академиясы Қарақалпақстан Бөлиминиң Қарақалпақ гуманитар илимлер илим-изетлеу институты тәрәпинен Қарақалпақстан Республикасына мийнети сиңген илим ғайраткери, филология илимлериниң докторы Мәденбай Дәулетовтың тууылғанына 90 жыл толуына арналған **«ИЛИМГЕ БАҒЫШЛАНҒАН ӨМИР»** атамасындағы илимий-теориялық конференция болып өтті. Конференция Zoom платформасында болып өтті.

Конференцияны Өзбекстан Республикасы Илимлер академиясы Қарақалпақстан Бөлиминиң баслығы, академик Н.К.Аимбетов ашты хәм алып барды.

Бағдарлама бойынша рәсмий еки доклад оқылды:

М.Дәулетовтың өмири, илим хәм билимлендириуіге арналған хызметлери – ф.и.д. П.А.Нажимов, ӨЗР ИА ҚБ Қарақалпақ гуманитар илимлер илим-изертлеу институты

Қарақалпақ тил билими бөлиминиң баслығы.

М.Дәулетов – ана тили сабақлықларын дүзиуши алым – ф.и.к. Д.Сейдуллаева, Әжинияз атында НМПИ оқытыушысы.

Мәденбай Дәулетов 1930-жылы 12-октябрьде бұрынғы Қараөзек районының Еркіндәрәя өзегиниң «Бекнияз жыққын» деген жерде «Қәндекли» ауылында тууылды. Ол 1949-жылы Қарақалпақ Мәмлекетлик педагогикалық институтының қарақалпақ тили хәм әдебияты факультетине кирип, оны 1953-жылы тамамлады. 1953-1954-оқыу жылында Қараөзек районындағы Ворошилов атындағы орта мектебинде муғаллим, соң 1954-1958-жыллары Нөкис қаласына қараслы «Саманбай» жети жыллық мектепте оқыу бөлиминиң баслығы хәм муғаллим болып ислеиди.

1958-жылы ӨЗИА қараслы Экономика хәм Мәденият институтының қарақалпақ тили секторының лаборанты, 1959-жылы Н.Дәуқараев атындағы тарийх, тил хәм әдебият институтының хәзирги қарақалпақ тили секторында киши илимий хызметкер, үлкен илимий хызметкер лауазымларында иследи. 1991-жылдан 2004-жылға дейин усы бөлимди басқарды. Хәзир ол бөлимде жетекши илимий хызметкер болып ислеп келмекте.

М.Дәулетов 1993-2008-жыллар аралығында Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университетинде қарақалпақ тили хәм әдебияты факультетиниң студентлерине қарақалпақ тили синтаксисиниң теориясы бойынша лекция оқыды.

М.Дәулетов өндиристен кол үзбей, излениуши сыпатында 1967-жылы ӨЗР ИА Пушкин атындағы тил хәм әдебият институтының Илимий кеңесинде «Хәзирги қарақалпақ тилинде пысықлауыш категориясы» деген темада кандидатлық, 1989-жылы усы кеңесте «Хәзирги қарақалпақ тилинде қоспаланған жай гәплердиң структуралық түрлери» деген темада докторлық диссертациясын жақлады.

Алымның изертлеу объектине қарақалпақ тилиниң грамматикалық қурылысы, әлипбе хәм орфографиясы, пунктуация хәм т.б. тараулар киреди. Ол 260 тан аслам илимий мийнетлер жаратты. Соның ишинде 11 жеке монография, 8 биргеликте, 3 жәмәетлик мийнет, мектеп, академиялық лицей хәм жоқары оқыу орынларына арналған 10 сабақлық дүзди. Автордың К.Убайдуллаев, Е.Дәуенов пенен биргеликте 7-8-класслар ушын дүзген «Қарақалпақ тили» сабақлығы Қарақалпақстан Республикасы билимлендириу министрлиги тәрәпинен 1962-жылы, Е.Дәуенов пенен жаңадан дүзген усы сабақлығы 1979-жылы жәрияланған таңлауларда ең жақсы дүзилген сабақлықлар ретинде биринши сыйлық алыуға миясар болды хәм республика мектеплеринде турақлы сабақлық сыпатында 58 жылдан бери оқытылып келмекте.

М.Дәулетов Е.Дәуенов пенен биргеликте «Хәзирги қарақалпақ әдебий тилиниң граматикасы» атлы (I том синтаксис, 1992) хәм Е.Дәуенов, А.Бекбергенов, Ж.Ешбаев пенен биргеликте (II том морфология, 1994) еки томлық академиялық грамматиканы дүзиўге қатнасты хәм оның жуўаплы редакторы болды.

М.Дәулетов жоқары оқыў орынларының студентлери ушын 1986 хәм 1996-жыллары басылып шыққан «Хәзирги қарақалпақ тили. Синтаксис» сабақлығын дүзиўге қатнасты.

Сондай-ақ, Мәмлекетлик билимлендириў стандарты тийкарында дүзилген бағдарламаға сәйкес жаңадан жазылған «Хәзирги қарақалпақ әдебий тили» (синтаксис, «Билим» 2009) хәм (морфемика, морфонология, сөз жасалыў, морфология, 2010) сабақлықларын А.Дәулетов хәм М.Қудайбергенов пенен биргеликте дүзди.

М.Дәулетов қарақалпақ тилиниң латын жазыўына тийкарланған жаңа әлипбе хәм имла қағыйдаларын дүзиўшилердиң бири хәм жуўаплы редакторы. Ол қарақалпақ әлипбеси хәм орфографиясының әҳмийетли мәселелери бойынша 50 ден аслам мақала жәриялады. Соның менен қатар, 1980, 1990-жыллары басылып шыққан орфографиялық сөзликти дүзиўге қатнасты. Ол сондай-ақ, Е.Дәуенов пенен биргеликте мектеп оқыўшылары ушын латын жазыўына тийкарланған «Қарақалпақ тилиниң имла сөзлиги»н («Билим», 1997), хәм Ш.Абдиназимов, А.Дәулетова менен авторлықта жаңа латын әлипбесиндеги «Қарақалпақ тилиниң орфографиялық сөзлиги»н (2016) дүзди.

Алым еле де илимнен қол үзбей қиятыр. Ол Қарақалпақ гуманитар илимлер илим-изертлеў институтында қарақалпақ тил билими бөлими тәрәпинен жобаластырылған илимий-изертлеў жумысларының 2007-2011-жылларға белгиленген «Хәзирги қарақалпақ тилиндеги қоспа гәплердиң дүзилислик-семантикалық түрлери» хәм «Латын жазыўына тийкарланған қарақалпақ әлипбеси хәм имла қағыйдаларының әҳмийетли мәселелери» атамасындағы фундаменталь проектлерге басшылық етти хәм оларды өз мүддетинде орынлап, биринши тема бойынша «Қарақалпақстан» баспасынан 2010-жылы, екинши тема бойынша 2013-жылы «Илим» баспасынан китаплар жәриялады. М.Дәулетов 2012-2016-жылларға жобаластырылған «Хәзирги қарақалпақ тилиниң сөз жасалыў системасы» атамасындағы фундаменталь темаға басшылық етти.

М.Дәулетов қарақалпақ тил илими бойынша илимий кадрлар таярлаўға да үлкен үлес қосып қиятыр. Оның илимий басшылығында 2 илим кандидаты таярланды, 12 кандидатлық хәм 1 докторлық диссертациясына оппонент болып қатнасты. Ол көп жыллар даўамында Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети жанындағы докторлық диссертациялар қорғаў бойынша Қәнигелестирилген кеңестин ағзасы болды.

Алымның илимге қосқан үлеслери мүнәсип баҳаланып, оған «Қарақалпақстан Республикасына хызмет көрсеткен илим ғайраткери» хұрметли атағы берилди, узақ жыллар пидәкерлик мийнети ушын 1984-жылы «Мийнет ветераны» медалы менен сыйлықланды. Екинши жер жүзилик урыс жылларында мийнет фронтының қатнасыўшысы болғаны ушын Россия Федерациясы Президентиниң 2019-жыл 13-июньдеги Пәрманы менен «1941-1945-жыллардағы Уллы Ыатандарлық урыстың жеңисине 75 жыл» юбилейлик медалы менен сыйлықланды.

М.Дәулетов үлкен шаңарақ ийеси. мийирман әке хәм ата.

М.Дәулетовтың басып өткен жолы хәм илимий хызметлери келешек әўладларға үлги болары сөзсиз.